

MARSEL GALİYEV VE KÖSTEBEK BİLMECESİ

MUSTAFA ÖNER

Türk dilinin yayıldığı her yer, büyük Türk edebiyatının mükemmel örneklerini sunmaktadır. Tatar, Başkurt, Azeri, Kazak, Özbek ve Kırgız edebiyatı... Hâlen mevcut Aytmatovları, ancak yabancı dillere çevrildikten, yabancı illerde meşhur olduktan sonra tanıdığımız eski devir bitmiş olmalı. Bu güzel edebiyatı doğrudan doğruya izleyip okuma keyfini artık çıkarabiliriz. Bu inançla, imkân bulduğumuz nispette izlediğimiz Türk şivelerinin güzel edebiyat örneklerini dergimiz bünyesinde tanıtmaya çalışacağız.

* * *

Marsel Bayan ılı Galiyev 8 Ekim 1946'da Tataristan'ın Aznakay bölgesi Baltaç köyünde doğmuştur. 1969 yılında Kazan Devlet Üniversitesinde okumaya başlayan M.Galiyev, daha sonra 1974-1983 yılları arasında Tataristan Yazarlar Birliğinde ve *Kazan Utları* dergisinde çalışır. 1983 yılında da Moskova'daki yüksek edebî kursalara devam eder. Hem hikâye yazarı hem şair olan M.Galiyev, yetmişli yıllar başından itibaren edebiyat dünyasında görülmeye başlar. 1979'da *Yıllar Çalımı* (Yılların Vasfı) adıyla şiir kitabı ve 1980'de de iki uzun hikâyesi (povest) bulunan *Ul Çakta* (O Devirde) adlı eserleri yayımlanır. Eserleri daha çok entelektüel okuyucu göz önünde tutularak yazılmıştır; beklenmedik, yepyeni imajlar ve tabirlerle örülmüş karakter taşır. Eserleri: *Yıllar Çalımı* (Şiirler) Kazan, 1979, 112 s.; *Ul Çakta* (Hikâye ve Povestler) Kazan, 1980, 176 s.; *Cinesim Kile= Yenmek İstiyorum* (Çocuk Hikâyeleri) Kazan, 1981, 326 s.; *Yırak Urman Avazı= Uzak Orman Sesi* (Povest ve Hikâyeler) Kazan, 1983, 232 s.; *Ak Resim* (Çocuk Şiirleri) Kazan, 1984, 24 s.; *April Kızı= Nisan Kızı* (Şiirler) Kazan, 1985, 92 s.

Buraya aldığımız hikâye parçasıyla, yazarın doğduğu toprağa olan bağlılığını, köyünün dağlarına has bir hayvanın tarihi çerçevesinde, nasıl bir millî tarih şuuruna çevindiğinin örneğini vermek istedik. Yazar, bahçedeki ağacın kesitin-

de gördüğü aynadan çocukluğuna giderek, o zamanın motifleri olan II. Dünya Savaşı, Stalin'i, açlıkla çıplaklığın padişah olduğu yılları hatırlar. Stalin'e tezat olarak da sabır vermesi için dua eden Müslüman kadını, anasını zikreder. Kendisine can veren ve neredeyse mukaddes hâldeki köyünü, dağlarını ve dağlar kadar eski sahipleri olan köstebekleri tek tek düşünür. Yazarı daha sonra, köstebeklerin açtığı tarih tüneline girmiş ve hikâyenin sonunda da Himalayaların tepesinden, atalarının eski vatanından çıkmış hâlde bulacağız. Marsel Galiyev, çağımıza, yani en yüksekteki söğütlerin kesildiği, kulaç yetmeyen koca tarih ağaçlarının köklendiği, edebiyat tarihinin en büyük isimlerinin, odun kesmeye Sibiryaya ve sürü gütmeye Urallara sürüldüğü zamanlara, insanın toprak ve hayvanla barışık olduğu binlerce yıl evvelinden cevap getiriyor. Kökünü bu kadar derine salan yazar, tarih boyunca halkını yok etmek için gayret eden işgalciye de Himalaya'nın tepesinden ve İskit kurganlarının altınları arasından gururla bakıyor.

Köstebek Bilmecesi*

Bizim bahçenin baş tarafındaki en yüksek söğüdü kestiler. Kulaç yetmeyen koca ağaç, dünyayla vedalaşıp, sarsıla sarsıla yıkıldı. Ben onun can kılını içten içe ah ederek koptuğunu işittim galiba. İhtiyar ağacın kökleri derinlere giden, çatlamış kabuklu dibi, ak bağı gibi açılıverdi. Testere talaşını aralayıp yıl halkalarına diktim gözümü. Asırlara yaşıt ağacın nemli aynasından doğum yılımın halkasını nasıl bulmalı? Ortadan kıvrıla kıvrıla gelip yıl araları kırk altı defa dolanıp kalmış. İşte şuralarda olmalı. Müthiş savaş durduktan sonra, yer yüzüne geçici bir sakinliğin indiği yıl. Stalin sağ henüz, ocaklarda onun heykeli için dağ dağ maden eritiliyor. Küle döndürülen Hiroşima ve Nagazaki toprağında ilk filizlerin çıktığı yıl. On yıl içinde meşhur bir şair olarak memleketine dönecek Hesen Tufan¹ Ural'da sürü güdüyor. Babam otuz sekiz yaşında. Ülkede muazzam bir açlık hüküm sürüyor.

Terazi burcunun bereketli nurları yere doğru bakarken oğlan doğuran anaya "Stalin hediyesi" beş metre saten vermişler. Açlıkla çıplaklığın padişah olduğu

* Yazarın, Tataristan Yazarlar Birliği yayın organı olan *Kazan Utları* dergisinin 1996 yılı, 9. sayı, s. 80-149'da yayımlanmış *Doğal Yıllar* adlı eserinden alınmış giriş kısmıdır.

1 XX. asır Tatar edebiyatının en büyük şairlerindedir; Stalin devrinde takibata uğramış ve sürgün edilmiştir.

devirde, bu da büyük hediye sayılmıştır. Anam, süslü dokumayı yüzüne yaklaştırarak, mest eden kokusundan gözlerini yumup bir an için huzuru tatmıştır. Ekim'in ufak yağmurlu sakin gününde, takdirden teselli ve sabır dileyip dua etmiştir.

Söğüdün son çırpınışı da sevaplı bir harekete bağlıydı: Derenin karşı tarafına doğru yıkılıp iki yakayı birleştiren bir köprü gibi yattı. Karşıda ise benim hatıra çayrılarım, dağlar, ak bulutlu ufuklar, dinmek yorulmak bilmeyen oyuncağımız rüzgârın kucağında hürriyet ve serbestlik duygusunu tadıp koşmakla, takla atmakla doyumlayan genişlikler...

Doğduğum yerde, tıpkı tabiatın kendisi gibi adil bakışlı insanlarla iç içe büyümemi büyük bir bahtiyarlık sayıyorum. Hayır, daha çocukluğumda Paris'leri görmedim, dünyalar gezmedim. Ama yazgıma kızmıyorum. Fakir çocukluğum keyifli geçti. Onun için ben yaşama denen tesadüflü mucizenin derin ve esraren-giz kuyusuna durup sık sık bakıyorum, düşünüyorum. Ümidi hep ileriye erteleyerek azla kanaat etmek , bana soyumdan gelen bir özelliktir mutlaka.

Benim için Eyfel, köyümün yangın kulesiydi. Değirmen çağlayanı da Niagara, arka çayırın tümseklerinde büyüyen çalılar, çocukluğumun palmyeleri, bu yeşillikler üstünde sebepsiz yere hıçkırıp dolaşan tavusçuk kuşları da yolunu kaybetmiş deniz martıları...

Büyük yazarımız Ayaz İshaki, "*Gallapagos, Titikaka, Kuala-Lumpur kulağa hoş gelen isimler, bilirim. Ama benim için Aksırgak köyü, Taşlyar nehri, işitmesi daha hoş isimler. Değerli olduğu için kulağa daha hoş geliyor*" diye yazıyor. Evet hiç tartışmasız bir gerçek. Memleketindeki akarsu, göl, dağ ve vadi isimleri, söylendiğinde için ferahlıyor, yapışan köklerle toprağa tutunduğunu hissediyorsun. O isimler memleketinin levhasına yazılmış dua sözleri.

Dünya haritasına bir baksan, Tatar Boğazından Karpatlara kadar bütün bir kıtanın nehirleri, gölleri, dağları ve vadilerine Türk-Tatar adları verilmiştir. Asırlar boyunca süren büyük göçler de, işgalcilerin tarih hafızasını kül etme iddiaları da değiştirememiş bu coğrafî adlandırılmaları. Buna bizzat Hüda Teala izin vermemiş. O isimler, bu tabiatın kendi nefesine Tatar ahenginin katılmasıyla yaratılmış ve ebedî bir yankı bulmuş.

Altay'da mısın, Ural'da mı, Baykal veya Azak kıyısında mı ömür sürtüyor-
sun, ezelden beri atalarının beşik ettiği yerimdeyim diye başını mağrur tutmalhy-
dın, kardeşim. Geçmişteki büyüklükler aklına sığmaz. Çoğu için bunu biraz bil-
mek bile çekici değil, belki de yabancı bir milletin gururunu taşımak ve kan boz-
mak yazılmıştır takdirlerinde...

Çocuk çağında, upuzun kamçıyla silkelennmiş hâlde, çok gerilerden onu
toplayamayıp da telâşlanmış, azaplanmış gibi, ta nerelece dağılmış düşünceleri-
mi hatır yumağına dolanmışım, tepe üstünde yatıyorum.

Mökete Dağı...

Kuru otlar arasında, mütşkülpesent, mütevazı, gümüşî renkli pelinler ışıya
ışıya görünüyor. Dağ eteği boyunca takke takke olmuş elvan çiçekli yabanî met-
rüşkeler serpili. Kokusu o kadar keskin, onu hamam kızmazdan evvel, dövüm-
me-ovunma süpürgesinin sıyısına koyarlar. Kaynar buharla yabanî metrüşke ko-
kusu, kızışıp karışır ve koyu balzamlı hoş kokuya dayanamayarak içi gıcıklanan
hamam kapısı çatlayıp açılır...

Dağ boyunca çökeliş dizginlerinden boşanan bulutlara bakıyorum. Ben mi
yüzüyorum, bulutlar mı... Serpiliş giden sakim pelin kokusunda yaşama hevesi,
mest edici lezzet, yumuşak rüzgârın fısıltısı... Gamsız çocukluktaki gibi, gönle
yasaksız his doluyor, dağ yeşil minder olup kendi kucagında sallıyor.

İşte o benim memleketim. Onu görmek, kulaçlamak için ölçü bilem yüksek-
lik gerek. Daha ötede, bu manzaranın ikinci katı başlar. Bunlar artık daha da
yüksekteki, kademeli patikaları olan, eteklerinde sıra sıra taş arasından çıplak
dizli kızcağızlar gibi art arda kayınların çıkıp gittiği Yazırlı dağ, Dığit dağı, Yal
dağları...

Daha ötede ise daha yükseği... Ufuzu enlemesine kaldıran mavi dalga ker-
vanları, uzak Ural kayalıklarının durulan son kıvrımları. Bunların en mağruru,
ortadan mavi bir piramit olup çıkamı Çatır dağı! Tamı tahtı!...

Bu üç renkte, üç düzlükte duran dağlı manzaraya bakıyorum ve hayramlık-
tan, bunları kucagiına sığdıramamaktan, tabiatın kudreti ömündeki güçsüzlü-
ğünden, ömrün kısılgını unutturup duran huzurundan, elde değil, gözlerime
tatlı yaşlar geliyor. O anda, ana eli okşamışçasına, hassas rüzgâr, kumpikteki tuz-
lu yağ damlasını eteğiyle siliveriyor.

Acayip şey, şu mütevazı Mökete dağından işte ne mesafeler görünüyor. Arkasındaysa, ak köpüklü kara buğday kırları ortasında, yusuvarlak bir kubbe hâlinde yapayalnız bir kurgan, Suvır dağı... Bir zamanlar onun ortasında tombul gövdeli, “suvır” (köstebek) denen hayvanlar gezmişler. Her nedense bu hayvanlar, daha uzaklara, Çatır dağı taraflarına gitmişler. Kendi yerlerine de alçakça boylu “yomran”ları (dağ faresi) bırakmışlar. Şurası tuhaf, yomran da arka ayağına oturup dünyayı seyretmeyi sever, bir tehlike, bir korku sezirse acı acı ıslık çalır. Suvır da tam öyle. Renkleri de benzer. Farkları kedi ile kaplanınki gibi. Huylarını ise karşılaştırmak bile imkânsız. Yomran, Bonapart tabiatlı, cüce, pis kokulu, kederli, dişlek. Suvır heybetli hayvan, gövdesi büyük olsa da sadece ot yediği için fena huylu değil. Akı başına gelip de kaçmaya fırsat bulamadan çaresiz kalsa, kendisini rahatsız eden kişinin gözüne bakıp oturur ve ön ayaklarıyla yüzünü sürte sürte, tıpkı insan yavrusu gibi hıçkırır hıçkırır ağlar. Onun inleyip ağlamasına bakmadan bir ziyan veren kimse ömrü boyunca lanetlenir, ileriki hayatında hayır etmez artık.

Suvıra edebî dilimizde *baybak* denir...

İninden çıkıp kızıl kum ve balçıktan kendi yığıdığı kaideye, mağrur bir heykel gibi dikilen suvır karşısında, günahsız fikirlerle dur, ey insan oğlu! Bu hayvanın tarihi, şeceresi uzak uzak asırlar evveline gidiyor. Onlar edebiyat nöbetini tutan baki dağlara denk şekilde söz edilesi canlılar.

“Tarihin babası” Herodot, Milattan 450 yıl evvel, Himalaya dağları arasında “altın arayan karıncalar”dan bahsetmektedir. Bu karıncalar köpektен küçükçe, tilkiden büyük ve derileri sık tüylüdür. Onlar tıpkı Grek karıncaları gibi yeri kazıp yuva yaparlar, diye yazmış Herodot. Ve tarihçi, bunların inlerinden altın kum toplayan Dard isimli halk hakkında da bilgi vermiştir. (Dard genel adlandırmasıyla, bugün, Şina, Kaşmir, Kho, Kihistan halkları anlaşılıyor.)

Böylece altın arayıcısı karıncalar hakkındaki efsane, türlü türlü hikâyeli şekiller alıp birçok kıtaya yayılır. Cesur seyyahlar türlü yerlere, Grek ülkesinden Çin denizine, Moğolistan’dan Hindistan’a kadar bu karıncaları bulmak ümidiyle yola çıkarlar; ama maksatlarına erişemezler. İki bin yıldan fazla zaman içinde âlimlerin farazî olarak yazdıkları pek çok eser meydana çıkar.

Makedonyalı İskender de Hindistan'a sefer açtığı vakit, altın bulan bu karıncaların peşine düşmeyi maksat edinmişti. Fakat ordusunu başka bir yola çevirip gönderdiğinden niyetine erişmeden geri dönmüştür.

Peki bu efsane nereden çıktı?

Ahemenişler'in çiçek attığı bir devirde (M.Ö. 522-486) Kuzey Himalayalar da o ülkeye dahil bir yerdir. Bu bölgede, mavi gözlü, açık renk saçlı, savaşçı tabiatlı, cesur bir kabilenin yaşadığı bilinmektedir. Onlar Fars hükümdarı Dârâ'ya birçok altın getirirler ve altın bulan tuhaf canlılardan söz ederler. Dârâ bununla ilgilenir, muazzam sarayına, bu canlılardan getirtir. Bu haber, Farslardan Herodot'a ulaşır ve o da bu canlıları karınca diye adlandırır.

Birkaç asır geçtikten sonra Fars hükümdarının sarayında tüylü, olağanüstü büyük karıncaların görüldüğüne dair, Nearh ve Megasfen'in dediğinden naklen meşhur Strabon da yazar (M.Ö. 64-63 ila M.S. 23-24 yıllarında yaşamıştır.).

Nihayet bizim çağımızda bu hikmetli karıncalarla Fransız bilgin, etnograf Michael Pessel ilgilenmeye başlar. Sorbonne, Oxford ve Harvard üniversitelerinde tahsil eden, Meksika'da Yukatan Yarımadasında cangıl arasından Mayaların onlarca şehrini bulan bu âlim, pek çok eseri inceler, okur. Konuşacak derecede olsa da Tibetçe öğrenir ve birkaç yılını Himalaya'ya seyahat etmeye bağışlar. Orada Minaro adlı bir halkın yaşadığı köylere gider. Bilgin hayran kalmıştır: Minarolar tam Avrupaî görünüşlü, mavi gözlü, sarı saçlıdırlar. Minarolar Budha dininde kabul edilseler de hâlen eski âdetlerine göre Babaleşen (Büyük Dağ Baba) adlı Tanrıya ve Ana Lham'a (tanrıçaya) tapınırlar.

Altın arayan karıncalar hakkında, Pessel ne kadar soruşturup dursa da hiçbirini buna dair bir şey bilmez. Seyahatine devam ederek Hindistan-Pakistan sınırını geçer ve o ana kadar yabancı ayağı basmamış dağ geçitlerinden, tehlikeli kayalıklardan aşır yoldaşlarıyla Dansar düzlüğüne ulaşır. Minarolar o zamana kadar tek bir Avrupalının dahi buraya ayak basmasına müsaade etmemişlerdir. Kıbrırlı Alman âlimleri elbette yerli halkla sıcak bir münasebet kuramamışlardır. O sebeple de keşif Fransız terbiyesi alan Michael Pessel'i beklemektedir.

O, deniz seviyesinden 4000 metre yükseklikte yatan Dansar dağ düzlüğüne ulaştığında şaşır kalır. Gözün gördüğü her yerde küçük tepeler hâlinde suvir yu-

vaları serpilidir. Minarolar ona şöyle derler: “Bizim atalarımız buradaki yuvalardan altın kumu toplamışlar. Bunlar altın bulan hayvanlar”.

Yirmi beş asır evvel Herodot’un kımıldattığı sır, böylece 1980 yılında Fransız bilgini tarafından çözülür. Yuva kazarken altınlı yerin kumunu çıkarıp yığan bu hayvanlar karınca değil, suvır (köstebek) imiş meğer.

Şu ise daha da tuhaf: Minaro dilinde bu hayvanlara *baybak* deniyormuş.

Minarolar, bazı bilgilerin fikrinde, kadim atalarımız olan İskit’in soy kökü sayılıyor. Demek onlar Avrupa’ya doğru göçerken bazı dağlıklarda altının olup olmadığını öğrenmek için suvır-baybakları kendi yanlarında götürüp, yetiştire yetiştire dağlara göndermişler. İşte Altay ile İdil-Don arasındaki bozkırlara kadar serpilmiş İskit kurganlarından niçin çok zengin altın eşya bulunuyor. İskitlerin “hayvan stili” ile olağanüstü sanatlı işlenmiş altın eşyaları, Greklerin antik sanatına denk sayılacak derecede değil mi?

Böylece benim doğduğum yerlerin yüzük kaşı olan Çatır dağları silsilesini vatan tutmuş suvır-baybakların nesli, ta nerelere, dünyanın tepesi Himalaya kayalıklarına ulaşıyor.

Bu tarihi öğrendikten sonra, bu çok adaletli ve samimî hayvanlara hürmetim bir kat daha arttı. Bir yaz, hatırlıyorum da güneşli bir haziran günüydü. Çatır dağının en yüksek noktasına çıkıp saf rüzgârında yıkandık ve yanı başımızdaki dağların koynuna indik. Çalılıkta ocak yanıyor, üstündeki asılı tencerede çorba kaynıyor. Kömür üstünde şaşlık (şiş kebap) ısıldıyor. Sofra bereketli, keyifler yerinde. Teypten kıvrıla kıvrıla müzik akıyor. Bir ara, dağ yüzü boyunca dizilmiş kızıl tümsekler ardında bir hareket koptu. Bizim o kadar da kötü olmadığımızı tamamen güvenince, suvırlar çoluk-çocukları, bütün aileleri ile yuvalarının kıyısına çıkıp yattılar. Kendilerinden geçmiş müzik dinliyorlar. Daha altlarda bizim ocaktan pek uzak olmayan bir yuvadan çıkan suvır ayak üstü dinelip dikkatle bakıyor. Yakınına gitmeye başlasan, bütün gövdesini silkitip kuyruğuyla da güç alarak ısılık çalıyor. Diğerlerine haber ediyor anlaşılır. Ben ona doğru, durmadan yaklaşıyorum, suvır, gözüme dimdik bakıp duruyor. Ancak kendi hesapladığı bir ara kalınca birden yuvasına dalıyor.

Yine anlaşmak mümkün olmadı... Yoksa dağ yüzündeki bütün suvırları toplayıp diyecektim:

- Kaç asırdır, nice bilginlerin, altına meraklı yağmacıların hayalinde gezen, hayran bırakan, şaşırtan, insanları taptıran hayvanlarsınız siz! Kışın uzun uykuya dalınca atalarınızın vatanı, billûr kar tepeli Himalaya dağları rüyanıza girmiyor mu?!

Giriyordur mutlaka...

Eğer Heredot hazretleri sizi karınca diye adlandırıp nice akıl sahibini şaşırtmış olmasa, şimdi Avrupalılar tarafından çoktan kırılıp bitirilmiş olurdunuz. Teşekkürler onun büyük yanışına! Teşekkürler onun yirmi beş asır çözülmeyen gelen bilmecesine!

Bayılıyorum ben size mecusî canlar. Doğduğum yerlerin tuğrasına diri bir bezek olarak giresi âlicenap *baybaklar*.